

**BOSNA SARI SALTUK (ALPERENLER) TEKKESİ
KİLİMLERİNDE DESEN**

**(PATTERN IN BOSNIA YELLOW SALTUK (ALPERENLER)
DARGAH KILMS)**

*H. Feriha AKPINARLI¹
Ahmet AYTAÇ²*

Özet

El sanatları milletlerin kültürel gelişim seyrinin takip edilebileceği en önemli belgelerdir. Orta Asya'dan günümüze Türkler dokumacılıkta önemli eserler üretmişlerdir. Türkler gidecekleri bölgeye askerden önce önemli kişilerini göndermişlerdir. Balkanlara da önce Sarı Saltuk gitmiştir. Gelenekli Türk sanatları fethedilen her bölgeye Türklerle beraber gitmiş ve yöre halkı tarafından da benimsenmiştir. Bosna-Hersek'te Mostar şehri yakınlarında bulunan Sarı Saltuk (Alperenler) Tekkesi kilimleri buna iyi bir örnek konumundadır. Makalede Sarı Saltuk (Alperenler) Tekkesi'nde bulunan Boşnak tarzı yöreye ait kilimlerin Türk kilim karakterine uyan desen yapıları incelenecektir. Motif ve kompozisyon özellikleri değerlendirilecek ve Türk kilimleri ile karşılaştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: Tekke, dokuma, kilim, desen, motif, Osmanlı.

Abstract

Handicrafts are the most important documents in which the course of the cultural development of nations can be followed. From Central Asia to the present, Turks have produced important works in weaving. Turks sent their important people to the region before their military service. Yellow Saltuk has gone to the Balkans first. Traditional Turkish arts have gone to every conquered region with the Turks and adopted by the local people. Yellow Saltuk (Alperenler) Tekkesi rugs, located near the city of Mostar in Bosnia-Herzegovina, are a good example. In this article, we will analyze the pattern structures of the rug style belonging to the Bosniak style region in Yellow Saltuk (Alperenler) Dargah. Motif and composition properties will be evaluated and compared with Turkish kilims.

Key words: Dargah, weaving, rug, pattern, motif, Ottoman.

¹ Prof. Dr., H. Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Tasarımı ve Üretimi Bölümü Ankara feriha@gazi.edu.tr

² Dr., Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü Konya. cicimsumak@gmail.com

GİRİŞ

Milletlerin kültürel gelişiminin en önemli belgeleri el sanatlarıdır. Bir milletin süsleme ve süslenme şeklindeki biçimi ve gelişmeleri el sanatlarında görmek mümkündür. Türklerin el sanatlarının başında ise dokumacılık faaliyetleri gelir.

Yeryüzü var olduğu günden beri insanoğlu ile gelişimini sürdüren üretimlerden en önemlisi dokumacılıktır. Geleneksel halı ve kilim dokumacılığının yaslandığı hayvancılık, Türkler için vazgeçilmez ve en iyi bildikleri işlerin başındaydı. Buna bağlı olarak gelişen dokumacılık ise binlerce yıldır sosyo-ekonomik yaşamın ana omurgası olarak otun koyuna, koyunun yüne, yünün ipliğe, ipliğin halı ve kilime dönüşerek birbirini beslediği bu üretim modeli olarak günümüze gelmiştir.

Bosna-Hersek'in Mostar kenti yakınlarındaki Blagay Sarı Saltuk (Alperenler) Tekkesi, 600 yıl önce Buna Nehri'nin kaynağına kurulmuştur. Restore edilen ve günümüzde ziyarete açık olan tekkenin içerisinde ayrıca Sarı Saltuk'a atfedilen bir mezar bulunuyor.

Fotoğraf: 1: Sarı Saltuk (Alperenler) Tekkesi
(Fotoğraf: A. Aytaç arşivi).

Sarı Saltuk ile alakalı en önemli kaynak kendi adını alan Saltıkname'dir. Saltıkname'den ve diğer kaynaklardan anlaşıldığına göre, dönemin sosyal yapısı ile kendisini çevreleyen sosyal taban tarafından esas hikâyesine çeşitli evliyalık, kahramanlık destanları da yüklenen Sarı Saltuk, XIII. yüzyılda yaşamış, Anadolu ve Rumeli'nin Türkler adına fethinde birinci derecede rol almış bir Türk kahramanıdır³.

Geleneksel Türk El Sanatlarında ise dokuma, büyük bir zamana yayılarak devamlılık arz eder. Bu devamlılık tarih içerisinde Orta Asya'dan başlayıp göçebelik ve sonrasında yerleşik hayatla kendine özel bir düzen içerisinde gelişerek zamanımıza kadar gelir. Bu yelpazede Türk'ün gelenek içerisindeki somuttan soyuta uzanan zengin sanatını görmek fevkalade mümkündür⁴. Türk insanı Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar dokumaları, hayatının vazgeçilmezlerinden haline getirmiş ve hatta son yolculuğuna bile bu dokumalara sarılarak çıkmıştır. Anadolu'nun halen pek çok yöresinde cenaze bir kilime sarılarak kabristana götürülür. Sonrada bu kilim ölen kişinin adına bir camiye hibe edilir.

Anadolu'da kilime halı kadar önem verilmemiştir. Yaylak-kışlak hayatta halı ve diğer eşyaları sarmak için kilim kullanılmıştır. Yük kilimi, sargı kilimi şeklinde de adlandırılmıştır. Odaların tefrişinde de halılardan arta kalan boşlukları doldurmak maksadıyla kilimden faydalanılmıştır.

Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügati- Türk adlı eserinde halı-kilim gibi yere serilen yaygıların tamamına "kıviz-kiwiz" denildiği, 19 yy. metinlerinde ise kilim olarak geçtiği belirtilmiştir⁵(Ögel.1978,149). Kilim, yüzyıllardır Türk dokuma sanatı içerisinde havsız kirkitli dokumalar olarak yer almış ve günümüzde de önemini korumaktadır.

Gittikleri bölgeye kültürlerini de götüren Türklerin bu geleneklerine uyan bir örnek olarak Türk sanatının vazgeçilmezi kilimlerden, Bosna-Hersek Mostar şehri yakınlarındaki Sarı Saltuk Tekkesi'nin tefrişatında da yoğun olarak faydalanılmıştır.

³ Demir, Necati, *Sarı Saltuk Gazi*, Trakya Üniversitesi Yayın No: 167, İstanbul 2015, s. 11-24.

⁴ Aytaç, Ahmet, *Hotamış Türkmen Kilimleri*, İl Kültür ve Turizm. Müdürlüğü Yayını No:44, Konya 2003, s. 1.

⁵ Ögel, Bahattin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. III, Ankara 1978, s. 149.

H. Feriha AKPINARLI- Ahmet AYTAÇ
Bosna Sarı Saltuk (Alperenler) Tekkesi Kilimlerinde Desen
(Pattern In Bosnia Yellow Saltuk (Alperenler) Dargah Kilms)

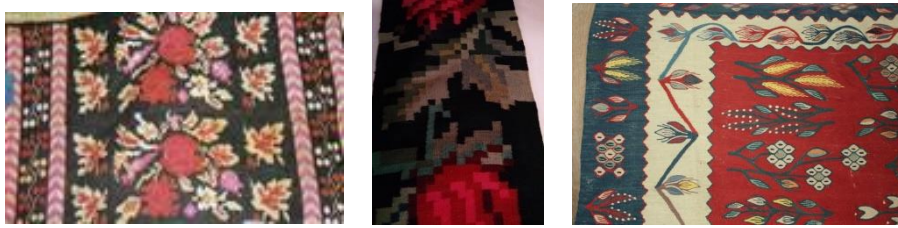
Sarı Saltuk (Alperenler) Tekkesi'nde serili olan kilimlerin tamamı yünden mamul olup, ilikli, farklı desen ipliği ile iliklerin yok edilmesi, eğri atkılı gibi tekniklerle dokunmuştur. Gözleme dayalı tespitle kilimlerde ekseriyetle krom boya ve çok az da doğal boya ile renklendirilmiş iplik kullanıldığı söylenebilir. 10 cm'deki çözgü sıklığı ortalaması ise 21-22'dir.

Tekke'de Bulunan Kilimlerde Desen ve Renk

Örnek 1:

Fotoğraf: 2-3-4, Sarı Saltuk Tekkesi kilimleri
(Fotoğraf: F. Akpınarlı arşivi).

Fotoğraf: 5-6-7, Erzurum Bardız-Moldova Gagauz-Tekirdağ Şarköy kilimleri
(A. Aytaç arşivi).

Tekke'ye ait bitkisel bezemeli kilimlerde iri çiçek, gül ve dal ile yapraklar geometrik bir havada keskin hatlarla kullanılmıştır ki benzerlerine Erzurum Bardız, Moldova-Gaguz Özerk Türk Bölgesi ve Tekirdağ Şarköy'de rastlanır.

Örnek 2:

Fotoğraf: 8-9-10, Sarı Saltuk Tekkesi kilimleri
(Fotoğraf: A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf: 11-12-13, Kayseri Yahyalı, Aydın Helvacıköy ve Anadolu kilimi⁶.

Tekke'de bulunan bir grup kilimde bıçkır yanışının raport halde tüm zemini kapladığı kompozisyonlar vardır. Orta kompozisyon alanında serbest

⁶ Erbek, Güran, *Anatolian Kilims*, Ankara 1995.

ya da bantlar halindeki bölümlere motif yerleştirilmiştir. Tekke'deki kilimlere desen şeması bakımından birebir benzerlik gösteren örneklere Kayseri Yahyalı-Aydın Helvacıköy'de rastlanabilir.

Örnek 3:

Fotoğraf: 14, Tekkede bulunan kilim (F. Akpınarlı Arşivi arşivi).

Fotoğraf: 15, Ereğli Bekdik kilimi⁷.

Tekke'de bulunan ve orta kompozisyon alanı kırmızı renkli kilimde birbiri ile bağlantılı bıçkır motifleri yer almaktadır ki şema Ereğli Bekdik kilimleri ile benzerlikler taşımaktadır. Tek fark Tekke'deki kilimde yer alan kuş figürleri daha realistken, Bekdik kiliminde geometrik halde ve stilizedir.

Örnek 4:

Fotoğraf: 16-17, Tekkede bulunan kilimler (A. Aytaç arşivi).

Fotoğraf: 18, Kayseri Yahyalı kilimi⁸.

⁷ Sayar, Ali, *Türkistan ve Horasan'dan Anadolu'ya Bekdik Türkmenlerinin Kültürü ve Kökleri*, Konya 2008, s. 66.

Tekkede yer alan kilimin kırmızı renkli orta kompozisyon alanında madalyonlar sıralanmaktadır. Orta alanda yeşil ve sarı zeminli üç büyük, kenarlarda ise lacivert renkli daha küçük ve yarım halde ikişer adet madalyon vardır. Madalyonlu şemadaki kilimler genel Türk dokuma karakteristiğini yansıtmaktadır. Benzerleri Kayseri Yahyalı bölgesinde vardır.

Örnek 5

Fotoğraf: 19, Tekkede bulunan kilim (A. Aytaç arşivi).
Fotoğraf:20-21, Tekirdağ Şarköy kilimi (A. Aytaç arşivi).

Tekkede bulunan kırmızı renkli kilimin orta merkezinde büyük dört tarafında da biraz daha küçük ölçekli ayrıca yatım ve dikim istikamette de kenarlarda yarım halde madalyonlar vardır. Benzer desen şemalarına Tekirdağ Şarköy'de rastlanabilir.

⁸ Erbek, *a.g.e.*

H. Feriha AKPINARLI- Ahmet AYTAÇ
Bosna Sarı Saltuk (Alperenler) Tekkesi Kilimlerinde Desen
(Pattern In Bosnia Yellow Saltuk (Alperenler) Dargah Kilms)

Örnek 6:

Fotoğraf: 22, Tekkede bulunan kilim (F. Akpınarlı arşivi).
Fotoğraf:23-24, Konya Obrukve Konya Hotamış kilimi (A. Aytaç arşivi)

Tekkede bulunan orta kompozisyon alanı kırmızı renkli ve geometrik halde hayat ağacı olan kilimin benzerleri Konya bölgesi kilimlerinde de rastlanır.

SONUÇ

Araştırmaya konu olan Bosna Mostar şehri Sarı Saltuk Tekkesi kilimlerinin desen yapısı, renk düzeni ve yanış (motif) karakteri ile Anadolu kilimlerine çok benzediği sonucu kati olarak görülmektedir.

Yanış (motif) yapısının yanı sıra özellikle desen şeması bağlamında da benzerlikler çok net olarak tespit edilmektedir.

Asırlarca Osmanlı idaresi altında kalan bölgede Boşnakların Türklerden kilim dokuma tekniklerini öğrendikleri ve Anadolu Türk menşeli kilim karakterine uygun üretim yaptıkları anlaşılmaktadır.

Bölgede yaşayan Boşnak kökenli insanların günümüzde kısmen de olsa kilim dokumayı devam ettirdikleri tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Aytaç, Ahmet, *Hotamış Türkmen Kilimleri*, İl Kültür ve Turizm. Müdürlüğü Yayını No:44, Konya, 2003.

Demir, Necati, *Sarı Saltık Gazi*, Trakya Üniversitesi Yayın No: 167, İstanbul 2015.

Erbek, Güran, *Anatolian Kilims*, Ankara, 1995.

Ögel, Bahattin, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. III, Ankara, 1978,

Sayar, Ali, *Türkistan ve Horasan'dan Anadolu'ya Bekdik Türkmenlerinin Kültürü ve Kökleri*, Konya 2008.